

Ludwik Wicki¹
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Konkurencja odmian zagranicznych na polskim rynku nasiennym

Competition from foreign varieties in the Polish seed market

Synopsis. Celem opracowania jest przedstawienie zmian znaczenia zagranicznych odmian roślin na polskim rynku nasiennym. Analizą objęto okres lat 1996-2008. Określono udział odmian zagranicznych w ogólnej liczbie odmian, a także udział tych odmian w powierzchni reprodukcji nasiennej. W analizowanym okresie udział odmian zagranicznych dynamicznie wzrastał z 5% w 1996 r. do 38% w 2008 r. Największe znaczenie miały one w takich gatunkach jak jęczmień ozimy i jary, pszenica ozima i ziemniaki, w których ich udział przekraczał 40%. Największy wzrost konkurencji odmian zagranicznych zaobserwowano po 2004 r., od kiedy możliwe stało się oferowanie w Polsce odmian nie wpisanych do polskiego rejestru odmian, ale wpisanych do Wspólnotowego Katalogu Odmian. Kreacje polskich hodowców zachowały dominującą rolę w takich gatunkach jak pszenżyto, żyto, owies i pszenica jara. Szybko postępujący i duży wzrost udziału odmian zagranicznych może doprowadzić do zapaści w polskiej hodowli, gdyż wielkość sprzedaży nasion jest podstawą do naliczania opłat finansujących prace w przedsiębiorstwach hodowlanych. Jednocześnie musi następować koncentracja hodowli pozwalająca na skonsolidowanie środków na hodowlę i marketing nasion.

Słowa kluczowe: konkurencja międzynarodowa, rynek nasion, udział w rynku, hodowla roślin

Abstract. The paper aims to present how the plant varieties of foreign origin changed their share in the Polish seed market before and after EU accession. Changes in the period 1996-2008 were analyzed. They show that the number of foreign varieties of agricultural species increased significantly. In 1996 the share of foreign varieties was only 5% and it rose rapidly up to 38% in 2008. The foreign varieties play an important role in the Polish seed market, their share exceeding 40% in such species as winter and spring barley, winter wheat and potato. The inflow of foreign varieties was especially high after Poland's EU accession in 2004, because since then offering CCA varieties in the Polish market have become possible. Polish varieties are still dominant in such species as triticale, rye, oat and spring wheat. The quickly increasing share of foreign varieties in Polish agriculture may cause problems with financing plant breeding activities in Poland because of lowering the amount of license fees. Polish enterprises in the plant breeding sector must concentrate their experimental and marketing activities to cope with the competition from foreign breeders.

Key words: international competition, seed market, market shares, plant breeding

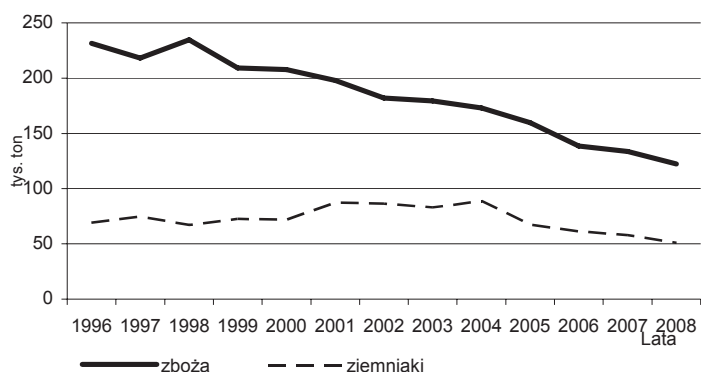
Wstęp

Hodowla roślin jest ważnym elementem agrobiznesu, gdyż dostarcza do produkcji nowe wydajniejsze odmiany, a nawet gatunki roślin. Znaczenie upowszechniania postępu biologicznego w rolnictwie jest duże. Szacuje się, że większość uzyskiwanego wzrostu

¹ Dr inż., Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: ludwik_wicki @sggw.pl

produkcyjności roślin w ostatnich dekadach wynikała z wprowadzania do uprawy nowych, doskonalszych odmian. Są opinie, że odmiany wykorzystywane do produkcji powinny być wytworzone w warunkach, w których są później wykorzystywane. Pozwala to najlepiej wykorzystywać interakcje środowiskowe [Szymczyk 2004] i w pewnej mierze zabezpiecza przed negatywnym oddziaływaniem lokalnego klimatu. Odpowiednio dobrane odmiany pozwalają na substytucję innych nakładów, ich zastosowanie ma więc charakter proekologiczny [Runowski 1997]. Znaczenie tego rodzaju innowacji potwierdzają wyniki analiz wskazujące, że udział postępu biologicznego we wzroście produkcyjności roślin w okresie 1930-2000 został oszacowany na około 50% [Duvick 2005].

Rola krajowej hodowli roślin polega więc nie tylko na dostarczaniu lepszych odmian do produkcji rolniczej, ale także na tym, że chronione są lokalne zasoby genowe, które później mogą być wykorzystywane do tworzenia nowych odmian, których przydatność do uprawy w warunkach Polski wynika nie tylko z badań rejestracyjnych, ale też z testowania ich w lokalnych warunkach w czasie wieloletniego procesu selekcji. W ten sposób mogą powstać odmiany dobrze dostosowane do warunków krajowych. Pewnym ryzykiem obciążone jest stosowanie w produkcji rolniczej odmian niepodlegających badaniom rejestracyjnym w Polsce, lecz zarejestrowanym w katalogu wspólnotowym (CCA). Nie zawsze są one dopasowane do lokalnych warunków produkcji [Duczmał 2008], a ryzyko produkcyjne obciąża producenta. Odmiany z katalogu wspólnotowego oferowane w Polsce zwykle nie są też badane w ramach porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego (PDO) i nie są oceniane z punktu widzenia przydatności w danym rejonie, nie są więc też ujmowane na listach odmian zalecanych do uprawy. W niektórych gatunkach hodowcy zagraniczni zdecydowali się badać pojedyncze odmiany z CCA w ramach PDO.

Rys. 1. Zmiany w użyciu kwalifikowanego materiału siewnego w Polsce w latach 1996-2008
Fig. 1. Certified seed inputs in Polish agriculture in the period 1996-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Efektywne funkcjonowanie polskich przedsiębiorstw hodowlanych może mieć miejsce tylko wtedy, gdy będą one miały zapewnione wystarczające środki na prowadzenie prac twórczych w hodowli. Środki te w obecnym stanie prawnym pochodzić mogą przede wszystkim z opłat licencyjnych [Wicki 2008a]. Podstawą do uzyskiwania opłat licencyjnych jest sprzedaż nasion danej odmiany. W ten sposób im większa jest popularność odmian pochodzących z danego przedsiębiorstwa, tym więcej środków może ono uzyskać na dalszą hodowlę. Silna konkurencja odmian zagranicznych zmniejsza

sprzedaż odmian polskich hodowców. Na tę tendencję nakłada się dodatkowo obserwowany od kilkunastu lat spadkowy trend w zużyciu nasion kwalifikowanych (rys. 1), co wynika z małej efektywności ekonomicznej stosowania nasion kwalifikowanych [Wicki 2008b]. Te dwa czynniki razem wzięte mogą przesądzić o ograniczeniu roli polskiej hodowli roślin, a nawet o jej zapaści ekonomicznej.

Przedstawione uwarunkowania stały się przyczyną zainteresowania problematyką dynamiki zmian znaczenia odmian zagranicznych w polskim rolnictwie.

Cel, źródła danych i metoda

Celem opracowania jest określenie zmian udziału odmian zagranicznych na polskim rynku nasion. Cel został osiągnięty dzięki realizacji dwóch zadań badawczych:

1) określenie udziału odmian zagranicznych w ogólnej liczbie odmian poszczególnych gatunków dostępnych w Polsce,

2) określenie udziału odmian zagranicznych w powierzchni reprodukcji nasiennej poszczególnych gatunków roślin.

Dane wykorzystane w opracowaniu pochodziły z następujących źródeł:

1) Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU) w zakresie zestawu zarejestrowanych odmian według gatunków oraz ich pochodzenia,

2) Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN) w zakresie powierzchni reprodukcji nasiennej według gatunków i odmian,

3) Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w zakresie powierzchni uprawy poszczególnych gatunków w Polsce oraz ilości sprzedawanego kwalifikowanego materiału siewnego.

Analizą objęto okres lat 1996-2008. W okresie lat 1996-2003 w liczbie odmian zagranicznych uwzględniono tylko odmiany zarejestrowane w Polsce, a dla lat 2004-2008 uwzględniono również odmiany z katalogu wspólnotowego reprodukowane w Polsce. W analizie udziału według powierzchni reprodukcji uwzględniono zarówno odmiany zarejestrowane w Polsce, jak i odmiany, dla których prowadzono reprodukcję nasienną, a które zarejestrowane były w katalogu wspólnotowym.

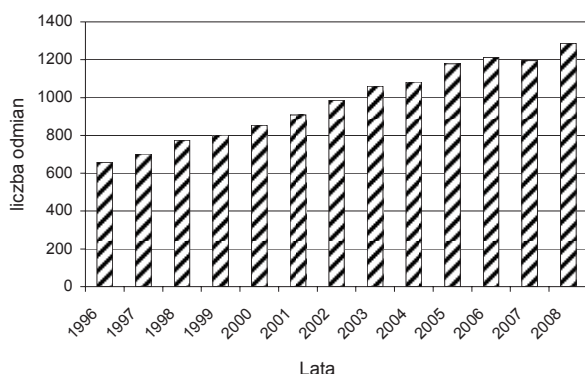
W opracowaniu wykorzystano metodę opisową, metody statystyki opisowej, posłużono się wskaźnikami struktury i dynamiki. Udział odmian zagranicznych według liczebności określono jako procentowy udział ich liczby w ogólnej liczbie odmian danego gatunku występujących na liście odmian roślin rolniczych. Udział odmian zagranicznych według powierzchni reprodukcji w Polsce określono jako udział powierzchni zakwalifikowanych plantacji nasiennych odmian zagranicznych w stosunku do ogólnej powierzchni zakwalifikowanych plantacji nasiennych danego gatunku. Łączny udział odmian zagranicznych ustalono jako średnią ważoną przez liczbę odmian ogółem w poszczególnych gatunkach. Dynamikę liczby odmian i powierzchni reprodukcji ustalono jako średnią geometryczną zmian rocznych liczb odmian i powierzchni reprodukcji w analizowanym okresie.

Dostępność polskiego rynku dla odmian zagranicznych

Możliwość legalnej reprodukcji i obrotu materiałem siewnym i sadzeniakowym roślin rolniczych w Polsce wynika z prawnego uregulowania ich statusu przez rejestrację odmiany. Rejestracji dokonuje COBORU na podstawie badań odrębności, wyrównania i trwałości, a także wartości gospodarczej danej odmiany. Od momentu integracji Polski z UE nastąpiła możliwość rejestracji w Polsce odmian bez pełnego badania ich wartości gospodarczej, o ile zostały one wcześniej wpisane do Wspólnotowego Katalogu Odmian Roślin Rolniczych (CCA)² prowadzonym przez CPVO³. Liczba odmian ujętych w CCA jest bardzo duża i potencjalnie wszystkie one mogą być oferowane w Polsce bez dokonywania rejestracji w naszym kraju. Przykładowo dla pszenicy ozimej jest to ponad 1200 odmian, a dla kukurydzy aż 3800 odmian.

Udział odmian zagranicznych według liczby odmian

Liczba odmian roślin rolniczych zarejestrowanych w Polsce szybko wzrastała (rys. 2). Liczba odmian zagranicznych w okresie lat 2005-2008 zbliżyła się do liczby odmian polskich i w 2008 roku wynosiła 627. Było to 49% ogólnej liczby odmian.

Rys. 2. Liczba odmian roślin rolniczych wpisanych do krajowego rejestru w Polsce
Fig. 2. Number of varieties of agricultural plant species in Polish catalogue

Źródło: opracowanie własne na podstawie list odmian roślin rolniczych.

W okresie lat 1996-2009 następował wzrost udziału odmian zagranicznych w rejestrze odmian (tab. 1). W 1996 r. nie obserwowano odmian zagranicznych w takich gatunkach jak pszenica jara, pszenżyto ozime i jare. Najwyższy udział odmian zagranicznych występował w jęczmieniu ozimym i jarym, było ich około 20%. W kolejnych latach następował stały wzrost udziału odmian zagranicznych w rejestrze. Szczególnie dynamiczny przyrost liczby odmian zagranicznych następował w okresie 2000-2008. Po 2004 roku odmiany zagraniczne zaczęły przeważać w takich gatunkach jak pszenica ozima, jęczmień ozimy i jary.

² Common Catalogue of Varieties of Agricultural Plant Species.

³ Community Plant Variety Office.

Dla pszenicy ozimej i jęczmienia ozimego udział ten sięgał w 2008 r. prawie 70%. Udziały te obejmują także odmiany z CCA reprodukowane w Polsce.

Udział odmian zagranicznych zarejestrowanych w Polsce różni się nieco od przedstawionego w tabeli udziału ogółem. Średnio dla zbóż podstawowych w 2008 r. było to 31%, 68% dla jęczmienia ozimego, 34% dla pszenicy ozimej, 52% dla jęczmienia jarego. Udział odmian zagranicznych liczony tylko dla odmian zarejestrowanych w Polsce był niższy niż udział odmian zagranicznych ogółem. Różnica wynosiła aż 30 punktów procentowych (pp.) dla pszenicy ozimej, 10 pp. dla jęczmienia jarego i owsa. Dla pozostałych gatunków różnice nie były znaczące. Oznacza to, że głównym obszarem ekspansji w zakresie zbóż podstawowych jest pszenica ozima. Należy pamiętać o pełnej dostępności polskiego rynku dla odmian z CCA.

Duży udział odmian zagranicznych obserwowany jest także od wielu lat w innych gatunkach. Zagraniczne odmiany dominowały liczebnie w 2008 r. w doborze ziemniaków (42%), buraków cukrowych (71%), rzepaku (82%) i kukurydzy (78%). Jak podaje Marciniak [2008] polskie hodowle dostarczają tylko około 20% nasion rzepaku, 40% nasion buraka cukrowego, 38% nasion kukurydzy.

Tabela 1. Udział odmian zagranicznych w doborze odmian w Polsce, %
Table 1. Share of foreign varieties in the Polish catalogue of agricultural varieties, %

Gatunek	Rok														2008/ 2004
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
Pszenna ozima	3,8	3,6	3,2	6,1	18,2	15,8	25,0	26,8	30,6	46,8	47,0	58,0	65,1	213	
Pszenna jara	0,0	0,0	0,0	5,6	10,5	15,0	16,0	20,8	20,0	21,9	24,1	34,5	37,9	190	
Jęczmień ozimy	22,2	30,0	33,3	50,0	50,0	50,0	41,7	46,2	66,7	73,3	66,7	56,3	70,4	106	
Jęczmień jary	19,0	14,3	24,0	23,3	28,1	37,1	38,2	40,0	42,9	58,5	53,7	51,2	42,4	99	
Pszężyto ozime	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8	7,7	3,7	–	
Pszężyto jare	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,1	9,1	–	
Żyto	10,0	10,0	9,1	12,5	12,5	22,2	15,0	13,6	17,4	8,3	28,6	29,0	31,3	180	
Owies	7,1	5,9	0,0	4,8	0,0	3,8	4,5	4,2	4,0	8,0	10,7	24,3	23,5	588	
Razem zboża podstawowe	8,0	7,2	8,2	11,6	14,6	18,3	19,6	21,8	25,0	31,8	34,4	39,5	43,4	173	
Kukurydza	–	–	–	–	–	–	–	–	73,2	72,6	76,2	77,0	77,5	106	
Ziemniaki	12,3	10,4	13,2	10,5	16,8	20,6	25,0	28,0	32,7	50,5	53,4	56,7	55,6	170	
Burak cukrowy	–	–	–	–	–	–	–	–	77,3	76,6	71,8	69,6	70,9	92	
Rzepak	–	–	–	–	–	–	–	–	73,7	71,7	80,0	79,7	82,1	112	

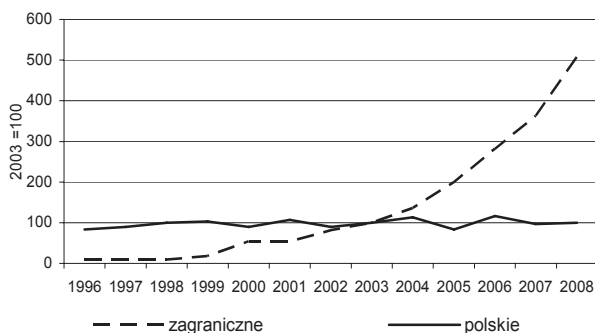
„–” nie badano zjawiska

Źródło: Opracowanie własne list odmian roślin rolniczych oraz danych PIORiN.

Dynamika zmian liczby odmian zagranicznych w Polsce była znacząca. W całym analizowanym okresie wynosiła dla zbóż ogółem 24% średniorocznie, natomiast najwyższa była dla pszenicy ozimej (40% średniorocznie). Średnia obliczona dynamika zależała w dużej mierze od początkowej liczby odmian zagranicznych. W niektórych gatunkach odmiany zagraniczne nie występowały lub miały bardzo mały udział.

W ujęciu bezwzględny największym wzrostem liczby odmian zagranicznych charakteryzowały się w analizowanym okresie pszenica ozima (wzrost o 57 odmian),

jęczmień ozimy (17), pszenica jara (11) i jęczmień jary (10). Łącznie w doborze przybyło 113 zagranicznych odmian zbóż. Duże ilościowe przyrosty w niektórych gatunkach wynikają w pewnej mierze z ogólnie większej liczebności doboru w tych gatunkach.

Rys. 3. Dynamika liczby polskich i zagranicznych odmian zbóż w reprodukcji w Polsce w latach 1996-2008

Fig. 3. Dynamics of the number of Polish and foreign cereal varieties in reproduction in Poland

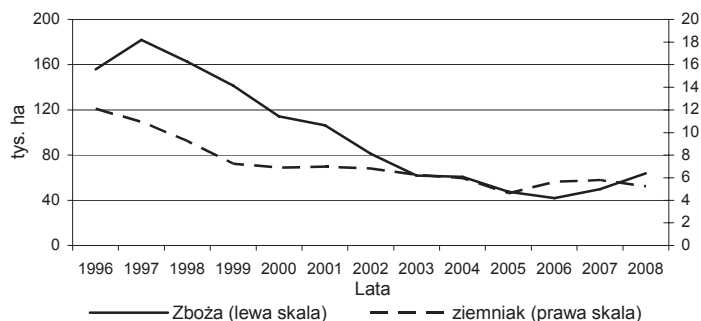
Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 3 przedstawiono dynamikę zmian liczby odmian krajowych i zagranicznych dla zbóż podstawowych. Liczba odmian zagranicznych wzrastała znacznie szybciej niż polskich. Jak już wspomiano, większa dynamika liczby odmian widoczna była po 2002 roku. Liczba odmian polskich hodowców nie wzrastała znacząco. Wynika to w dużej mierze z faktu, że rynek jest nasycony odmianami i dopływ nowych odmian z krajowych hodowli odbywa się na zasadzie wymiany mniej wartościowej odmiany w ofercie na nowszą, o lepszych parametrach. Liczba polskich odmian zbóż wynosiła w 2008 r. 177 wobec 80 pochodzących z zagranicy.

Udział odmian zagranicznych według powierzchni reprodukcji nasiennej

Udział odmian w powierzchni reprodukcji jest lepszą niż liczba odmian miarą ich znaczenia w rolnictwie. Powierzchnia reprodukcji nasiennej danej odmiany świadczy pośrednio o zainteresowaniu jej stosowaniem i upowszechnieniu w produkcji. Wiele zarejestrowanych odmian ma niewielkie znaczenie w praktyce, a niektóre nie mają nawet minimalnego znaczenia w produkcji rolniczej.

Na rysunku 4 przedstawiono wielkości ogólnej powierzchni reprodukcji nasiennej zbóż podstawowych i ziemniaków w Polsce. Nie ujęto innych gatunków ze względu na to, że można je bardziej wydajniej i efektywnie rozmnażać w innych strefach klimatycznych. Dotyczy to przede wszystkim kukurydzy i buraków cukrowych. Widoczny jest znaczący spadek ogólnej powierzchni reprodukcji nasiennej w Polsce, wynikający z małego popytu na nasiona podstawowych roślin uprawnych. Kwalifikowany materiał siewny zbóż stosuje się tylko na 9% pól, a kwalifikowane sadzeniaki na 4%. Widoczny spadek powierzchni reprodukcji nastąpił w latach 1996-2003, a następnie nastąpiła jej stabilizacja na poziomie około 60 tys. ha dla zbóż i 56 tys. ha ziemniaków.

Rys. 4. Powierzchnia reprodukcji nasiennej zbóż i ziemniaków w latach 1996-2008
 Fig. 4. Cereals and potato seed production area in 1996-2008.

Źródło: opracowanie własne.

W większości analizowanych gatunków znaczenie odmian zagranicznych, mierzone ich udziałem w powierzchni reprodukcji, było w 2008 r. niższe niż ustalone na podstawie liczby odmian. Jedynie dla jęczmienia ozimego i jarego udział ten jest wyższy (tab. 2). Dla jęczmienia ozimego było to o 12 pp. więcej i udział ten został określony na aż 82%, a dla jęczmienia jarego było to o 23 pp. więcej z udziałem 63%.

Tabela 2. Udział odmian zagranicznych w powierzchni reprodukcji w Polsce
 Table 2. The share of foreign varieties in the reproduction area in Poland

Gatunek	Rok													2008/ 2004
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Pszenica ozima	1,7	6,3	3,6	14,9	7,9	10,9	16,8	12,9	18,4	21,4	30,0	37,8	43,5	236
Pszenica jara	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	3,9	6,4	10,4	19,3	30,8	31,9	34,8	32,2	167
Jęczmień ozimy	27,8	19,9	18,8	17,6	17,3	22,8	35,5	43,7	51,9	74,1	72,8	62,0	82,1	158
Jęczmień jary	14,8	17,3	27,5	18,5	25,6	27,5	38,1	53,3	57,7	67,8	68,1	63,9	65,0	113
Pszennyto ozime	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,7	7,7	-
Pszennyto jare	0,	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	4,0	-
Żyto	0,5	1,0	2,6	7,6	3,0	5,2	8,3	7,2	11,2	10,0	34,5	38,6	37,7	337
Owies	0,1	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	1,8	1,4	2,5	2,5	3,7	6,2	5,2	208
Razem zboża podstawowe	4,7	6,1	6,6	9,7	8,7	10,6	15,9	17,7	22,0	29,6	34,3	34,2	37,6	171
Ziemniaki	5,8	11,0	14,4	14,8	12,3	16,6	20,9	24,1	39,9	47,9	47,6	40,0	42,1	105

Źródło: opracowanie własne list odmian roślin rolniczych oraz danych PIORiN.

Podobnie jak w przypadku udziału mierzonego liczbą odmian, widoczny jest wzrost znaczenia odmian zagranicznych. W 1996 r. udział ten ogółem dla zbóż wynosił tylko 4,7%, w 2001 r. 10,6%, a w 2008 r. już 37,6%. W 1996 r. znaczący udział odmian zagranicznych widoczny był tylko dla jęczmienia ozimego i jarego. Dopiero w 2004 r. nastąpił istotny wzrost udziału odmian zagranicznych w innych gatunkach i został wtedy osiągnięty

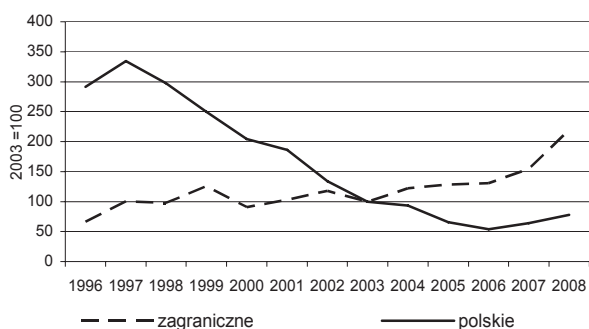
poziom około 20% dla pszenic i 10% dla żyta. W tym ostatnim gatunku dotyczyło to głównie odmian mieszańcowych.

Do 2008 r. udział odmian zagranicznych znacząco wzrósł i osiągnął poziom aż 40% zarówno dla pszenic, jak i dla żyta. Tylko w odniesieniu do pszenżyta i owsa dominacja odmian polskich nie była zagrożona, a odmiany zagraniczne nie przekraczały 8% powierzchni reprodukcji. Polska hodowla w odniesieniu do pszenżyta jest bardzo silna.

Widoczne jest relatywnie słabsze upowszechnienie odmian zagranicznych w produkcji takich gatunków jak pszenica ozima i jara oraz owies. Udział zagranicznych odmian pszenicy ozimej w powierzchni reprodukcji był o 20 pp. niższy niż określony dla liczby odmian, dla owsa było jej o 18 pp. mniej, a dla pszenicy jarej 5 pp.

W latach 1996-2003 wzrost powierzchni reprodukcji odmian zagranicznych był umiarkowany i wynosił od -12% średniorocznie dla jęczmienia ozimego do 18% dla pszenicy ozimej i 23% dla żyta, średnio dla zbóż było to 5% rocznie. W latach późniejszych następował szybki wzrost ich udziału. Średnioroczne przyrosty sięgały od 5% dla jęczmienia jarego (co wskazuje na nasycenie rynku) do 40% dla żyta i jęczmienia ozimego. Dla zbóż ogółem było to 17%, a dla ziemniaków 8%. Widoczne jest, że integracja z UE spowodowała większe zainteresowanie hodowców zagranicznych polskim rynkiem nasiennym. Przed integracją w 2004 r. możliwości rejestracji i reprodukcji nasiennej odmian zagranicznych były identyczne z możliwościami odmian polskich. Ważnym czynnikiem było więc dopuszczenie odmian z CCA do obrotu na polskim rynku.

Na rysunku 5 przedstawiono dynamikę zmian powierzchni reprodukcji odmian krajowych i zagranicznych. Biorąc pod uwagę szybki zaobserwowany wzrost, jak i osiągnięty poziom udziału, wydaje się, że nastąpi faza nasycenia rynku. W Polsce, ze względu na małe rozmiary rynku nasion oferowanie zbyt wielu odmian nie jest opłacalne. Być może przedsiębiorstwa zagraniczne obrały strategię zajęcia rynku i oczekiwania na jego wzrost, który powinien następować wraz z postępującą modernizacją polskiego rolnictwa. Polskie hodowle, jak wynika z obserwowanych tendencji, dążą do utrzymania swojej pozycji na zmniejszającym się rynku (rys. 1). W 2008 r. powierzchnia reprodukcji odmian krajowych wynosiła 40 tys. ha, a odmian zagranicznych prawie 25 tys. ha.

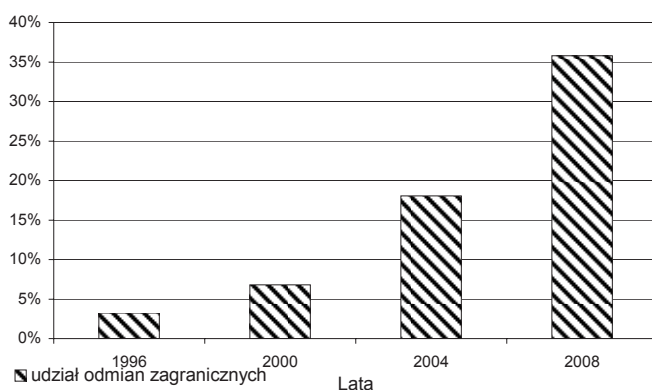

Rys. 5. Dynamika powierzchni reprodukcji polskich i zagranicznych odmian zbóż w latach 1996-2008
Fig. 5. Dynamics of the area of Polish and foreign cereal varieties in reproduction in Poland

Źródło: opracowanie własne.

Dokonano także oszacowania znaczenia odmian zagranicznych z uwzględnieniem rozmiarów produkcji poszczególnych gatunków. Wysoki lub niski udział odmian krajowych nie przekłada się na ich znaczenie gospodarcze, jeżeli dotyczy on gatunku o małej powierzchni produkcji.

Znaczenie odmian zagranicznych z uwzględnieniem rozmiarów produkcji gatunków określono dla zbóż ogółem. Określono średnią powierzchnię, na której wykorzystywano odmiany zagraniczne obliczoną jako udział tych odmian w reprodukcji ważony odsetkiem wymiany oraz powierzchnią produkcji według gatunków. Wyniki dla 1996, 2000, 2004 i 2008 przedstawiono na rysunku 6. Ze względu na to, że udział odmian zagranicznych był wysoki dla pszenicy i jęczmienia, a jednocześnie niski dla pszenżyta i żyta, łączne znaczenie odmian zagranicznych dla zbóż osiągnęło w 2008 r. 36%, prawie tyle samo na ile zostało ono określone na podstawie ich znaczenia w powierzchni reprodukcji. Widoczny jest bardzo duży wzrost znaczenia zagranicznych odmian zbóż w produkcji. W 1996 r. było to zaledwie 3% i dotyczyło przede wszystkim jęczmienia, w 2000 r. było to około 7%. Zauważalny stał się wzrost udziału zagranicznych odmian pszenic, natomiast w latach późniejszych udział ten szybko zwiększył się do prawie 40%, przede wszystkim za sprawą wzrostu znaczenia zagranicznych odmian pszenic i żyta.

Rys. 6. Udział zagranicznych odmian w produkcji zbóż w Polsce z uwzględnieniem częstości wymiany oraz powierzchni produkcji według gatunków, %

Fig. 6. Share of the foreign cereal varieties in cereal production in Poland envisaging the seed exchange ratio and the area of production of particular cereal species

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pokazała, że w latach 1996-2008 następował silny napływ odmian zagranicznych na polski rynek. Od wielu lat większość nasion takich gatunków jak kukurydza, buraki cukrowe, rzepak używanych w Polsce to nasiona odmian zagranicznych. Walka konkurencyjna toczy się obecnie o następny, co prawda mniej dochodowy ale duży i z perspektywami wzrostu, segment zbóż i ziemniaków.

Z zaledwie 4-8% udziału w 1996 r. znaczenie zagranicznych odmian zbóż wzrosło do ponad 43% licząc według liczby odmian lub do 38% licząc według powierzchni reproduk-

cji. Dominujące znaczenie na polskim rynku nasiennym, z udziałem sięgającym 65-82%, miały zagraniczne odmiany jęczmienia. Dla pszenic oraz żyta było to około 40%. Jedyne w odniesieniu do pszenżyta i owsa znaczenie polskich odmian nie wydaje się być zagrożone.

W ostatnim dziesięcioleciu udział zagranicznych odmian zbóż w polskim rynku nasiennym wzrósł czterokrotnie, podobnie było w przypadku ziemniaków. Okres analizy po integracji z UE jest za krótki, aby stwierdzić, czy obserwowana dynamika udziału odmian zagranicznych jest przejściowa, związana z optymizmem hodowców zagranicznych co do perspektyw polskiego rynku, czy też jest tendencją trwałą związaną z wizją dalszego wzrostu polskiego rynku. Wydaje się, że przynajmniej część hodowców zagranicznych wycofa niektóre swoje odmiany z polskiego rynku. Dotyczyć to będzie tych odmian, które nie upowszechnią się w Polsce, lub nie znajdują się na listach zalecanych odmian.

Obserwowana sytuacja oraz przewidywania co do dalszego zwiększania presji podażowej odmian zagranicznych na polskim rynku nasiennym mogą być przyczyną trudności z finansowaniem hodowli roślin w Polsce, co w powiązaniu z zaprzestaniem finansowania budżetowego hodowli twórczej daje niepokojący obraz polskiej hodowli roślin.

O możliwości sfinansowania prac hodowlanych z opłat licencyjnych przesądza rozmiar rynku oraz udział w tym rynku poszczególnych hodowców. Przewiduje się, że do 2015 roku może nastąpić nastąpi 30-50% wzrost popytu na nasiona kwalifikowane roślin rolniczych. Jaki będzie udział polskich hodowców w tym wzroście trudno jednoznacznie przesądzić. Hodowcy zagraniczni nie zajmą więcej niż 50% rynku kwalifikatów zbóż ogółem. W przypadku, gdyby udział ten został przekroczony, polska hodowla nie będzie mogła pozyskać wystarczających środków z opłat licencyjnych na finansowanie prac hodowlanych, z wyjątkiem przedsiębiorstw pozyskujących dochody z zagranicy.

Nawet skuteczniejsza promocja polskich odmian nie wydaje się być rozwiązaniem pozwalającym zapewnić wzrost ich sprzedaży na kurczącym się rynku nasiennym. Jedyne przedsiębiorstwa, których odmiany utrzymają znaczący kilkunastoprocentowy udział będą mogły finansować prace hodowlane. Oznacza to, że konieczna jest koncentracja hodowli gatunków w Polsce. Ważnym kierunkiem jest poszukiwanie odmian przystosowanych nie tylko do warunków klimatycznych w różnych regionach Polski, ale także dobrze dostosowanych do obserwowanych u nas warunków intensywności produkcji. Takie odmiany w doświadczeniach lokalizacyjnych miałyby duże szanse na znalezienie się na listach zalecanych odmian.

Biorąc pod uwagę przeprowadzone analizy można stwierdzić, że polska hodowla roślin jest sukcesywnie, i chyba skutecznie, wypierana z ostatniego segmentu rynku, na którym wciąż dominuje, tzn. rynku nasion zbóż i sadzeniaków. W jednym okresie zbiegły się trzy czynniki: zakończenie finansowego wsparcia z budżetu, zmniejszenie popytu na nasiona oraz ekspansja hodowców zagranicznych. Jaka część polskich hodowców przetrwa chude lata?

Literatura

Duczmal K. [2008]: Jutro polskiego sektora nasiennego – przewidywane zmiany wraz z modelem naukowego wsparcia. *Hodowla roślin i nasiennictwo* nr 2, ss. 27-37.

- Duvick D.N. [2005]: The Contribution of Breeding to Yield Advances in Maize (*Zea Mays* L.). *Advances in Agronomy*, t. 86, ss. 83-145.
- Marciniak K. [2008]: Polska hodowla roślin w roku 2008. *Hodowla Roślin i nasiennictwo* nr 4, ss. 14-16.
- Runowski H. [1997]: Postęp biologiczny w rolnictwie. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Szymczyk R. [2004]: Efektywność hodowli roślin i jej znaczenie dla produkcji roślinnej. *Wiadomości odmianoznawcze*, z. 79..
- Wicki L. [2008a]: Finansowanie hodowli roślin w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, seria Problemy Rolnictwa Światowego*, t. 5 (XX), ss. 182-193.
- Wicki L. [2008b]: Produkcyjne i ekonomiczne efekty stosowania kwalifikowanego materiału siewnego w produkcji zbóż jarych i ziemniaków. *Roczniki Nauk Rolniczych seria G - Ekonomika rolnictwa*, t. 95, z. 2, ss. 48-59.